

GÖÇ VE ENTEGRASYON TARTIŞMALARINA FRANSA'DAN BAKIŞ: DEMOGRAF PATRICK SIMON'LA SÖYLEŞİ

DİDEM DANIŞ*

Eylül ayının başında, göç ve nüfus konularında akademik çalışma amacıyla Fransa'ya gittiğimde¹, beni yavaş yavaş ısınmaya başlayan bir seçim kampanyası karşıladı. Nisan 2022'de yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri için adaylıklarını açıklayan siyasetçilerin yanında, siyasi gazeteci, yazar ve polemikçi Eric Zemmour'un² göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı söylemleri özellikle dikkat çekiyordu. Eylül 2021, aynı zamanda 2015 yılında yaşanan ve 130 kişinin ölümüyle sonuçlanan Bataclan saldırısıyla ilgili davaların da başladığı dönemdi. IŞİD'in üstlendiği bu korkunç olay, Fransızlar için laik cumhuriyet modeline bir saldırıydı ve davanın başlamasıyla Fransız medyasında "göç ve göçmenler sorunu" tekrar gündeme geliyordu. Yaz boyunca Türkiye'de Afgan göçmenlerin gelişi, Suriyeli mültecilerin geri gönderilmesi gibi haberlerle hararetlenen göç gündemini yakından takip etmiş bir sosyolog olarak, Fransa'daki göç, entegrasyon ve ayrımcılık tartışmalarını daha soğukkanlı ve bilimsel bir gözle aktaracak bir uzmanla görüşmenin ufuk açıcı olacağını düşündüm. Bunun için Fransa'da demografi alanında en önemli kurum olan Ulusal Demografik Araştırmalar Enstitüsünde (INED) kıdemli araştırmacı olan Prof. Patrick Simon'un kapısını çaldım.

Doktora tezini³ 1994 yılında savunan Patrick Simon⁴ bugün INED'deki görevinin yanı sıra, Paris Siyasal Bilgiler Fakültesine (Sciences Po Paris) bağlı Avrupa Çalışmaları Merkezinde araştırma direktörü ve birkaç sene önce kurulan Göç Enstitüsünde (Institut Convergences Migrations) göç ve entegrasyon konularına odaklanan INTEGER bölümünün başkanı. Prof. Simon'un araştırmaları göç ana teması çevresinde, ayrımcılık, sosyo-demografik azınlıklar, etno-ırksal istatistiksel sınıflandırma, sosyal ve etnik mekan ayrımı üzerine odaklanıyor. Fransa'da oldukça ses getiren araştırmalarından biri ilkini 2008-2009 yıllarında, ikincisini 2019-2020'de gerçekleştirdikleri Güzergahlar ve Kökenler (TeO)⁵ araştırması. INED ve Ulusal İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü (INSEE) tarafından ortaklaşa yürütülen bu nicel araştırma Fransa'daki nüfus çeşitliliği hakkında ulusal istatistikler oluşturmayı ve göç kökenlerinin insanların geleceğini nasıl etkilediğini inceliyor.

Son yıllarda nüfus ve göç konusundaki tartışmalı başlıklardan biri de, “büyük yer değiştirme” (*Le grand remplacement*) iddiası. Eric Zemmour gibi göçmen karşıtı ve ırkçı yazarlar tarafından sıkça dile getirilen bu görüş, Avrupa’daki beyaz ve Hıristiyan nüfusun, Mağrip ve siyah Afrika’dan gelen Müslüman göçmenler tarafından yutulacağı iddiasına dayanıyor. Göçmen bir kadının ortalama 2,7 çocuğu varken bir “kökten Fransız”ın yalnızca 1,9 çocuğu olduğu, ayrıca Fransa’ya gelmeye devam eden göçlerle beraber “gerçek” Fransızların göçmen nüfus karşısında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu iddia ediliyor. Fransa’da yapılan araştırmalar bu görüşün toplum nezdinde de yaygın olarak kabul gördüğünü gösteriyor: Harris Interactive barometresine göre on Fransız’dan altısı bu nüfus değişiminin gerçekleşeceğine inanıyor, üçte ikisi bundan korkuyor (Sutherland, 2021). Göçmen karşıtlarının dile getirdiği ‘büyük yer değiştirme’ iddiasına, Fransız demograflar çeşitli mecralarda cevap veriyorlar (Joignot, 2014). Le Monde gazetesinde yayınlanan bir yazıda Patrick Simon da, bu terimin siyaseten araçsallaştırıldığı uyarısını yaptıktan sonra, göçmenler ve ‘yer değiştirme’ arasında ilişki kurularak, göçmenlerin işgalci ilan edildiğini ve azınlıkta olsalar bile potansiyel bir tehlike olarak resmedildiklerini; bu ayrımcı söylemin de entegrasyonu engelleyen bir unsur haline geldiğini söylemişti.

Patrick Simon’la, Fransa’da demografik veri toplamada kullanılan kategorilerden yola çıkarak, Fransız cumhuriyetçi entegrasyon modelindeki “renk körlüğü”nü; göçle çeşitlenen toplumlarda entegrasyon sürecinin seyrini, özellikle Müslüman göçmenlerin deneyimlediği ayrımcılığı konuştuk. Yükselen göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı ortamında, Fransa’da sosyal bilimcilere yönelen saldırılar, demografik araştırmalarla siyaset ilişkisine dair konuşmayı kaçınılmaz kıldı. Prof. Simon son olarak, Fransa’da demografik araştırmaların ana merkezi olan INED ve dört sene önce kurulan Göç Enstitüsü (ICM) ve buradaki araştırma ve eğitim imkanları hakkında bilgi paylaştı.

Didem Danış: Bu görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. İlk sorum, Fransa’da demograflar arasında tartışma yaratan demografik verilerdeki etnisite bilgisiyle ilgili. 2015 yılında yazdığınız bir makalede (Simon, 2015) Fransa’daki demografik verilerin azınlıkların⁶ durumunu göstermediğini ve bu açıdan ABD’de üretilenlerle karşılaştırılabilecek bir veri seti olmadığını söylüyorsunuz. Neden bazı ülkeler istatistiklerde nüfus çeşitliliğini hesaba katmak isterken, diğerleri bu tür istatistiklerin toplumun “etnikleşmesi” veya “ırksallaşması” tehlikesi yaratabileceğini söylüyor? Siz bu makalenizde Fransız istatistiklerinin etnisite-körlüğünden söz ediyorsunuz ve Fransa’da göçle oluşan etnik azınlıkların istatistiklerde görünmezleştirilerek eşitlik yaratılmaya çalışıldığını ifade ediyorsunuz. “Görünmezleştirme yoluyla eşitlik” işe yarıyor mu? Göçmenlerin torunlarını⁷ nicel araştırmalarda

görünür kılmak neden önemli?

Patrick Simon: Tüm toplumlar, nüfusu sayarken, içindeki çeşitliliği tanımlar ancak bunun için farklı kategoriler kullanırlar. Örneğin dünyada yapılan nüfus sayımlarında, insanların doğdukları ülkelerle ilgili sorular sorulması konusunda genel bir uzlaşma vardır. Bu nedenle hemen hemen tüm ülkelerde, nüfus sayımlarında uyruk (vatandaşlık) sorulur. Ama mesela Amerika Birleşik Devletleri'nde veya Büyük Britanya'da vatandaşlık sorusu sorulmaz. Ulusal azınlıkların veya ırksal azınlıkların tanımıyla ilgili başka kategoriler de mümkündür. Ama hepsinde tüm kategoriler kullanılmaz, daha da önemlisi bunlar her ülkede aynı anlamı ifade etmez. Sayımlardaki bu kategori farklarını açıklarken, o ülkenin tarihi önemlidir, ülke içindeki çeşitliliğin varlığını gösterme ya da göstermeme arzusu belirleyicidir.

Fransa'da, sömürge tarihine rağmen, sayımlarda, doğum ülkesi ve uyruk sorularının eklenmesine karar verildi. Bu seçimin sonuçları vardır, çünkü iç çeşitlilikten bahsetmeye başladığımız andan itibaren, aslında yurt dışında doğmamış ve yabancı olmayan insanlar, ten rengine, ismine veya kendilerini görünür kılan diğer özelliklere bağlı olarak, kendilerini diğerlerinden farklı algıladılar. [Fransız vatandaşı olmalarına rağmen] kendi geçmişleriyle, ister din olsun, ister konuştukları veya bildikleri dil olsun, ebeveynlerinin veya büyükanne ve büyükbabalarının menşee ülkesiyle ilişkilere sahip olabilirler. Kısacası, kökenleriyle ilişkilerini sürdüren örnekler olduğunu biliyoruz ancak bu sayımlardaki milliyet ve köken kategorileriyle tanınmıyor.

Didem Danış: Burada okuyucular için bir açıklama yapalım. Fransa'daki entegrasyon ilkesi doğrultusunda, nüfus sayımlarında, din veya etnik köken hakkında bilgi toplanmasına izin verilmiyor. Fransa'nın entegrasyon modeli içinde, göçmenlerin Fransa'da doğan çocukları vatandaş oldukları için istatistiklerde sadece Fransız olarak görülüyorlar. Ayrımcı olmamak iddiasıyla, ulusal istatistiklerde onları tanımlamaya yönelik bir soru sorulmuyor. Ancak sizin yürütücülerinden olduğunuz Güzergahlar ve Kökenler (TeO) gibi demografik anketlerde etnik özelliklere dair sorular soruluyor. Etnik köken soruları sorulmasının, Fransız cumhuriyetçi entegrasyon modeline aykırı olduğunu ve yurttaşlar arasında ayrımcılığa neden olacağını iddia eden demograflar da var. Aslında bu Michèle Tribalat'ın da dediği gibi hayli Fransız bir tartışma (Tribalat, 2016).⁸ Neden Fransa'da nüfus sayımlarında kökene dair bilgi sorulmuyor?

Patrick Simon: Bu tercihin arkasında siyasi bir proje var. Bu, Fransa'nın tüm sakinlerinin Fransız vatandaşlığı etrafında bütünleşmesidir. Bu, fikren geçerliliği olan bir siyasi proje olsa da, uygulamada bazı sorunları var. Örneğin gelişkilere biri, bir yanda bu siyasi proje varken, öte yanda kolonilerde farklı bir politika yürütülmesiydi. Sömürge imparatorluğunun vatandaşları

diğerleriyle aynı haklara ve aynı vatandaşlığa sahip değillerdi. Yani bir kere bu eşitlik hedefinde hile yapıyorduk. Bugüne gelirsek, artık bu sömürge boyutu yok. Ancak gene de, yasal vatandaşlık olmasına rağmen pratikte haklar herkes için eşit değil. Devlet hukuki açıdan ayırım yapmasa bile, uygulamada devlet görevlileri, kurumlar, işe erişim, okul, barınma, sağlık, polisin tutumu gibi konularda kökene göre farklılık var. Yani “görünmezlik yoluyla eşitlik ilkesi”, yani teorik olarak farklılıkları tanımama olgusu gerçekte karşılık bulmuyor. Dolayısıyla bu ilke ile onu uygulama şekli arasında bir çelişki var.

Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Kanada gibi daha pragmatik olan ve Fransa gibi, köken ve ırk ayrımı yapmadan toplumsal eşitlik yaratma amacı taşıyan ülkeler arasında oldukça belirgin bir farkın olduğu yer burasıdır. Onlar eşitsizlik olup olmadığını görmek için, eşitsizliklerin var olabileceği kategorileri üretiyorlar ve onları kullanarak soru soruyorlar. Bir örnek verecek olursam, kadın erkek eşitliğini sağlamak istiyoruz, ama onları kadın ve erkek olarak ayrı kategoriler altında tanımlamadığımızda, kağıt üzerinde herkes eşit demiş oluyoruz. Oysa patriyarka devam ediyor, kadın ve erkek arasında eşitsizlikler devam ediyor. Bu eşitsizliklerin nerede meydana geldiğini gözlemlemezsek, onları ölçmezsek, yok olmuyorlar. Aksini ispatlamak için çok uzun zaman harcıyoruz: elbette herkes tercihlerine, yönelimlerine göre toplumda bir yer edinebilmelidir. Ama bu her zaman eşit bir şekilde gerçekleşmiyor. Erkekler ve kadınlar için toplumda farklı temsiller var; ailede ve okulda cinsiyete göre farklı tutum ve tavırlar oluyor. Tüm bunlar kadın ve erkeklerin hayattaki tercihlerini ve konumlarını farklılaştırıyor. Mesela kadın ve erkek öğrencilerin üniversite tercihlerindeki farkları gözlemek ve kadınların bazı bilimsel disiplinlerde daha az bulunduğunu gösterebilmek için istatistiklere sahip olmamız gerekiyor. Ancak ondan sonra bu istatistiki farkın sebeplerini bulmaya çalışabiliriz.

Köken meselesi de aynı bu şekilde. Fransa dahil olmak üzere, bazı ülkeler farkları görünmez kılarak eşitlik yaratma yoluna gidiyorlar. Çünkü siyasi açıdan, azınlıkların veya göçmen kökenlilerin farklı olduğunu söylemek rahatsız edici; bu cumhuriyetin üniter görüntüsüne zarar veriyor. Sanıyorum Türkiye’de de benzer bir tavır var. Örneğin Türkiye, Fransa gibi, Avrupa Konseyi’nin dil haklarına ilişkin sözleşmesini imzalamadı. Avrupa Konseyi’nde, azınlıkların haklarının tanınması konusunda zorluk çıkardı.

Didem Danış: Etnik istatistikler konusunda Türkiye’de 1960’larda dikkat çekici bir değişim var. Osmanlı’dan kalan imparatorluk mirasına sahip bir ülke olan Türkiye’de 1980’e kadar nüfus sayımlarında anadil soruluyor ama 1965 yılından sonra sonuçlar yayınlanmıyor. O tarihten sonra bu soru sorulmuyor. Osmanlı’dan kalan bu çok kültürlü toplum mirası, bir noktada üniter yapı açısından istenmeyen bir bilgiye dönüşüyor.

Siz çalışmalarınızda, etnik veya ırksal kategorilerin resmi olarak kullanılmamasının, toplumdaki mevcut önyargı ve klişelerin yayılmasını engellemediğini iddia ediyorsunuz. Demograflar arasında Fransa'da büyük tartışmalar oldu. Siz, kökeni gösteren istatistiklerin üretilmesi gerektiğini savunan taraftasınız. Bu bağlamda, büyük bir araştırma ekibiyle “Güzergahlar ve Kökenler” (Trajectoires et Origines – TeO) çalışmasını yürüttünüz. Bu tartışmalardan biraz bahseder misiniz?

Patrick Simon: Meselenin iki boyutu var. Bir yanda bilimsel ve metodolojik boyutu var. Bir olguyu –örneğin işsizliği- ve bu olguyla karşı karşıya kalan insanların sosyal yaşamdaki güzergahlarını incelemek istediğimizde köken önemli oluyor. Örneğin yabancılar (Simon, 2008)⁹ Fransız vatandaşlığına geçtiklerinde, istatistiklerde kayboluyorlar. Onları demografik istatistiklerde artık yabancı gibi değil Fransız olarak görmemiz işsiz olup olmama durumlarını değiştirmiyor aslında. Yani bu değişim istihdam durumunun iyileştirilmesiyle bağlantılı değil, istatistiki olarak görünmez olmayla ilgili, çünkü kategori ortadan kalkıyor. Demograflar için bu rahatsız edici tabii... Birdenbire yok oluyorsunuz, ama bu olguda bir değişiklik olduğu için değil, kategori değiştiği için oluyor.

Aynı şekilde, göçmenler için doğdukları ülke, yaşamları boyunca değişmeyen bir kategori. Bir yerde doğduk ve bu kendimizle ilgili hayat boyunca değişmeyen nadir bilgilerden biri. Bu bilgi, daha iyi analiz yapmamıza imkan veren bir gözlem noktası oluyor. Yabancılar Fransız vatandaşlığına geçtikten sonra da göçmen kategorisinin geçerli olması benzer bir tartışma yarattı. Bazıları dedi ki, “tamam artık insanlar Fransız oldu, onların kökenlerini sormayı bırakmalıyız”. Buradaki siyasi amacı anlıyoruz, ancak bilimsel bir bakış açısıyla, bu söylenen mantıklı değil. Çünkü mesela bir mahallenin yapısını inceliyor olsak ve o mahallenin sakinlerinin %25'i yabancı olsa. Bu insanlar taşınmasa, ama Fransız vatandaşlığına geçseler. Birdenbire bu mahalledeki yabancı oranı %10'a iner. Peki, bu mahalle değişti mi? Aslında, kimse değişmedi, tamamen aynı kişiler, sadece yasal kategorileri değişti.

%25'i Portekizli olan bir mahalleden bahsederseniz, Fransız vatandaşlığına geçmeleri gerçeği analiz edilmesi gereken bir durumdur. Mesela bu geçiş sosyal hayatlarını etkiler mi? İlişkilerini, yeme alışkanlıklarını, evde konuştukları dili, derneklerle ilişkilerini değiştirir mi? Yoksa acaba Fransız olmaları büyük değişiklikler yaratmaz mı? Mesela bu durum Portekiz ile ilişkilerini etkiler mi (ki hemen hepsi tatile Portekiz'e gidiyorlardı)? Aslında detaylı bakmaya başladığımızda durumun böyle olduğunu görüyorsunuz. Portekizliler Fransız vatandaşı olduktan sonra da tatile Portekiz'e gitmeye devam ediyorlar. Bunda rahatsız edici bir taraf yok. Ancak Fransız vatandaşı olmaları, Portekiz ile olan ilişkilerinin birdenbire yok olduğu anlamına gelmiyor. Burada önemli olan, Fransızım ya da Fransız değilim şeklinde birbirini dışlayan olgular olarak

değil de Fransız vatandaşlığımı ama aynı zamanda Portekizliyim de şeklinde kimliklerin nasıl inşa edildiğini anlamak.

Fransız toplumunun bu çok kültürlü boyutunu nasıl anlamalı; insanların yaşam güzergahlarını anlamayı mümkün kılan hangi kategorileri almalıyız? Güzergahlar ve Kökenler araştırmasında yaptığımız da buydu. Aslında etno-raksal kategoriler kurmadık, sadece göçmenlerin Fransa'da doğan çocuklarını aradık. Merak ettiğimiz şeydu: Acaba, Fransız entegrasyon modelinin beklentisine uygun olarak, ikinci neslin görünmez hale gelmesi, Fransa'da doğmuş ve göçmen torunu olmayan diğer insanlarla eşdeğer hale geldikleri anlamına mı gelmektedir?

Didem Danış: Cumhuriyetçi entegrasyon modeline göre, "ikinci kuşak" diye bir şey yok, değil mi?

Patrick Simon: Evet öyle. Fransız modelinde, entegrasyon vatandaşlığın kazanılması yoluyla gerçekleşir. Fransız vatandaşlık kanununa göre, Fransa'da doğan göçmenlerin çocukları, ebeveynleri yabancıysa, doğduklarında yabancı olurlar. Ancak 18 yaşına geldiklerinde, otomatik olarak Fransız olurlar. Bu da demek oluyor ki, Fransa'da doğan bu çocuklar, yetişkinliğe ulaştıklarında aslında diğerleri gibi Fransız olurlar. Bu yüzden Fransız entegrasyon modeli, kökene bakmaya gerek olmadığını, hatta onlara herkes gibi davranılması gerektiğini söyler. Ancak, pratikte durum böyle değil. Güzergahlar ve Kökenler araştırmasında, Avrupalı (Portekiz, İspanyol, İtalyan) göçmenlerin soyundan gelenler ile Cezayirli, Faslı, Tunuslu, Türk, Sahra Altı Afrikalı veya Güneydoğu Asyalı göçmenlerin soyundan gelenler arasında çok güçlü bir farklılaşma olduğunu tespit ettik. Bu gruplar arasında, haklara ve toplumsal konumlara erişimde önemli farklar var.

Fransız entegrasyon modelinin beklentisi, genel olarak Avrupalı göçmen soyundan gelenler için işe yarıyor; yani zamanla Fransız toplumu içinde yok oluyorlar. Diğerleri içinse, bir uyumsuzluk biçiminin sürdürülmesi söz konusu; bu ya ebeveynlerin köken ülkeleriyle fiilen ilişkilerini sürdürüyor olmasından, ya da göçmen olmamalarına rağmen, göçmen olarak algılanmaları ve toplum tarafından onlara farklı davranıldığı için oluyor. Bu araştırma aracılığıyla, insanların güzergahlarında kökenin bir rol oynadığını ve "color-blind" (farklılıklara karşı kör) olduğu iddia edilen Fransız toplumunun aslında pratikte hiç de öyle olmadığını gösterdik. Demokratik bir toplumda temel mesele, ilkelerin pratiklerle örtüştürülmesidir. Arada bir fark varsa konuşmak ve başka bir şey yapmak gerekir.

Didem Danış: Fransa'daki göçmenlerin entegrasyonu meselesi üzerine uzun süredir çalışıyorsunuz.¹⁰ 1920 ve 1930'larda göçmenler geldiğinde, entegrasyonun bir sorun olarak görülmediğini, ancak 1990'ların sonundan itibaren Fransa'nın bir entegrasyon sorunu olduğunu söylüyorsunuz.

Fransız entegrasyon modeli neden bir süredir işlemiyor; özellikle de Mağrip ülkelerinden ve diğer Müslüman ülkelerden gelen göçmenler için? Sorun bugünlerde Avrupa'da tartışıldığı gibi dini ve kültürel kimlikle mi, yoksa sosyal sınıf meselesiyle mi ilgili?

Patrick Simon: Bu iyi bir soru. Fransız entegrasyon modeli hiçbir zaman işlemedi. 1920'lerde İtalyan, Belçikalı, Alman veya Polonyalılar için, 1970'lerde Mağripliler için olduğundan daha fazla işe yaramadı. 1920 ve 30'larda da çok kuvvetli bir yabancı düşmanlığı vardı. 1930'da yüz bin Polonyalı Polonya'ya geri gönderildi. Ancak gene de, çoğu Polonyalı ve İtalyan Fransa'da kaldı. O dönemde entegrasyonu yaratan şey, yani bu göçmenlerin Fransız toplumundaki varlığı hakkındaki tartışmaları sonlandıran şey savaş oldu. Fransa'da Yahudilere ve daha genel olarak yabancılara karşı resmi ırk ayrımcılığı bağlamında, savaş sonrası dönemde, cumhuriyetin yeniden inşası işleri değiştirdi. Temiz bir sayfa açıldı, herkes 'ulus'un içine alındı. Böylece, eski göçmenler, toplumun tam üyesi oldular. Daha sonra, Fransa'ya Avrupa dışından, özellikle Cezayir'den ve diğer eski sömürge ülkelerden göç başladı. Avrupalı olmayan, eski kolonilerden ya da Müslüman ülkelerden, yani farklı bir kolektif temsili olan ülkelerden gelen bu göç, Avrupa göçünü etkili bir şekilde görünmezleştirdi.

Portekizlilere bakalım; onlar oldukça geç geldi, 1960 ile 1973 arasında geldiler. O dönemde Fransa'ya gelen en büyük göçtü. Hem de geldiklerinde çoğu işçiydi, gecekondualarda yaşıyorlardı. Yani, göçmenler hakkında tüm kötü temsillere sahiplerdi. Portekizli karşıtı ırkçılık da vardı. Ancak gene de Fransa'da yirmi yıldır göçmen olan Cezayirlilerden daha olumlu görülüyorlardı. Yani aslında göçmen gruplarının algılanmasında, onlara dair az çok olumlu temsilleri körükleyen bir farklılık var.

Entegrasyonu kolaylaştıran ya da zorlaştıran da budur, çünkü entegrasyon sadece göçmenlerin yaptığı bir şey değildir. Her şeyden önce toplumda nasıl karşılandığınız, yani toplumun sizi nasıl gördüğü, aralarından biri olarak kabul edip etmediğidir. Artık siz "onlar"dan, "bize" geçmişseniz, entegrasyon tamamlanmıştır. "Onlar"dan "bize" geçiş, Avrupalı, yani beyaz, olduğunuzda daha kolay gerçekleşir. Dolayısıyla bu ayrımın entegrasyon açısından sonuçları vardır. Fransa'da entegrasyonun nasıl çalıştığına baktığımızda, 90'lardan beri çalışmadı demek yanlış olur, çünkü aslında hiç çalışmadı. Karşımızdaki soru, Fransız toplumundaki çeşitlilikle uyumun nasıl yaratılacağı. Değişik biçimlerde İtalyan veya Portekizlilere karşı olsa bile, ırkçılık Mağribi kökenli veya Sahra altı ülkelerden gelenler için çok daha güçlüdür. Türklere gelince, Almanya'dan farklı olarak Fransa'da Türkler, kendilerinden daha görünür olan azınlıklar olduğu için, onlar hakkındaki olumsuz temsiller daha az.

Didem Danış: Bu konuda Michèle Tribalat'ın da oldukça tartışmalı bir

araştırması var. Türkiye kökenli göçmenlerin entegrasyon açısından istisnai ve diğer göçmen gruplara kıyasla “asimilasyona dirençli” bir grup olduğunu; Türk göçmenlerde “cemaatçi içe kapanma” gözlemlendiğini iddia ediyor (Tribalat, 1995). Bu görüş, meslektaşım Verda İrtiş’le beraber derlediğimiz “Entegrasyonun Ötesinde” kitabında yer alan makalelerde eleştirilmişti (Danış ve İrtiş, 2008).

Patrick Simon: Evet ama kabul etmek gerekir ki, Fransa’daki Türk kökenlilerin çok belirgin özellikleri var, bilhassa karma evliliklerin azlığı konusunda. Bu, 1992’de Michèle Tribalat’ın anketinde gözlemlenen, 2008’deki TeO anketinde de tekrarlanan bir durum. 1992’deki araştırmadan sonra eleştirenlerden biri aslında sorunun oturma süresi olduğunu söylemişti: Türkler diğer gruplardan daha sonra geldiler, 60’ların sonu ve 70’lerin başında. Bu nedenle, 1992’de gördüğümüz aile yapıları yeni göçmen ailelerinkilerdir. Ancak zamanla aile yapıları değişir demişlerdi. Oysa 2008’de Türk kökenli grupta karma evliliklerin hala az olduğunu gördük.

Türk toplumunda, diğer gruplardan, örneğin Kuzey Afrikalılardan oldukça açık bir şekilde farklılaşan aile ve sosyal ilişkiler var. Cezayir ve Faslılarda, özellikle de ikinci kuşakta, işsizlik oranları erkekler için kadınlara göre daha yüksektir. Türklerde ise durum tam tersidir; kadınlar erkeklerden çok daha fazla işsizdir. Benzer bir şekilde, Fransızca dil yeterliliği konusunda da Türkiye kökenlilerin kendine has özellikleri var. Örneğin Türk göçmen kadınlarda Fransızca konuşma olasılığı Kuzey Afrika kökenli kadınlardan çok daha azdır. Tabi diğer grup, bunu kendi ülkelerinde öğrenmiş olabiliyor, ya da önceden bilmeseler bile, geldiklerinde Fransızca’yı daha kolay öğreniyorlar. Türk kadınları arasında ise, içinde buldukları sıkı aile ağları nedeniyle Fransızca öğrenmek daha nadirdir. Yani bunun gibi farklılaşan unsurlar var. Bu entegrasyon mudur, değil midir ayrı bir tartışma. Ancak temelde, göç kökenli grupların toplumsal hayata farklı katılım biçimleri olduğunu gözlemledik. Türk kökenli ikinci kuşak için bu farkların çok daha küçük olduğunu da eklemeliyim. Her şeye rağmen, köken ülke ile belirli ilişkilerin Türkiye kökenlilerde daha yüksek olduğunu görüyoruz. Örneğin Türk kökenli gençler arasında Türkçe bilgisi, Kuzey Afrika kökenli gençlerdeki Arapça bilgisinden daha yüksektir. Köken ülke dilini okuma-yazma becerisi konusunda da farklar var. Türk kökenli gençler Türkçe yazabiliyor. Bu özellikler olumlu sonuçlar da yaratabilir. Bu iki dillilik bir avantaj da olabilir.

Sonuç olarak, Fransız toplumunda, özel olarak Türkiye kökenli nüfus bir tartışma konusu değildir. Daha belirgin oldukları birkaç dönem vardı; ama sayı ve görünürlük açısından -göreceli olarak daha yüksek bir Türk yoğunluğu olan Alsas kısmı hariç- Fransa’nın geri kalanında, daha çok Türkler hakkında değil de, Kuzey Afrika veya Sahra Altından gelen insanlar hakkında konuşuluyor.

Didem Daniş: Bütünleşme ya da bütünleşmeme sorununa dönecek olursak, fark dini kimlikle mi yoksa sosyal sınıf konumuyla mı ilgili?

Patrick Simon: İkisini birbirinden ayırmak her zaman biraz zordur... Kişinin sınıf konumu, toplumsal katılımın biçiminde önemli bir rol oynar. Örneğin, işçi sınıfı kökenli olduğunuzda, daha çok emek ilişkilerine veya belirli bir yaşam biçimine dayanan sosyalleşme biçimlerinin hakim olduğu işçi sınıfı mahallelerinde entegre olmak, bir tür istisnayı temsil ettiğiniz için bir kenara atıldığınız karma mahallelere kıyasla, daha kolay olabilir. Elbette, kişinin sosyal standartlarının yükselmesi, o kişinin daha fazla toplumsal hayata katılmasına izin verir. Ancak bazen, özellikle göçmen torunları arasında yukarı doğru sosyal hareketlilik yaşayanlar, daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Daha eğitilmiş, daha yüksek bir mesleki nitelik düzeyine sahip olup da iş arayan Kuzey Afrika veya Afrika kökenli ikinci kuşak göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcılık düzeyinin, çok daha yüksek olduğunu gözlemliyoruz. Burada bir tür çelişki var. Entegrasyon modeli açısından teorik olarak tanımlanan en uygun özelliklere sahip olduğunuzda, entegre olmak konusunda daha güçlü engellerle karşı karşıya kalıyorsunuz.

İşte burada entegrasyonun ne olduğu sorusuna geri dönüyoruz. Bu sadece içinde yaşadığınız toplumun kodlarında ustalaşmak değil, başkalarının size o toplumda nasıl bir yer tanıdığıyla ilgili. Bu açıdan bakıldığında, Magribi veya Afrikalı göçmenlerin toplumsal kodları tanımada ustalaşmasının, topluma tam üye olarak kabulleri veya tanınmaları anlamına gelmediği söylenebilir. Bu durum aslında entegrasyonun işlemlerine engel olan şey. Bu bağlamda din, son on beş yılda son derece güçlü bir unsur olarak öne sürüldü. Daha önce durum böyle değildi, ancak İslam meselesi etrafında bir billurlaşma oldu ve Müslüman olarak algılanan insanların topluma katılmaları önünde ek engeller çıkmaya başladı.

Dinin bir rol oynadığı açıktır, özellikle de ten rengi unsurlarıyla birleştiği durumlarda. Afrika'dan gelen Sahra altı kökenli insanları alırsak; kabaca üçte biri Hristiyan, üçte biri Müslüman ve üçte biri de dinsiz veya animistlerden oluşuyor. Bu kişilerin, ten renklerinden dolayı karşılaştıkları ırkçılık oldukça eşdeğer. Öte yandan, Müslüman olanlar diğerlerine göre daha fazla ayrımcılık yaşıyorlar. Müslüman dendiği zaman, çoğu zaman, o din hakkında gerçek bir bilgidен ziyade, o kişi hakkında oluşan fikirler etkili oluyor. Oldukça basit bir şekilde, "Müslümansınız, çünkü Arap görünüyorsunuz" ya da "Müslümansınız çünkü Afrikalı ya da muhtemelen Türk görünüyorsunuz". Böylece din, fiilen, ya kişinin onu uygulama biçiminin onu sınırlara maruz bırakması ve bu konuda toplumda verilen işaretler oluyor; ya da dini çok açık bir şekilde uygulamayanlara bir din atfediyoruz ve her halükarda onları Müslüman olarak görüyoruz. Böylece onları etkileyen önyargılar ve damgalanmalar ortaya çıkıyor.

Didem Daniş: Bugün Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişiyle birlikte, Suriyelilerin Müslümanlığı da tartışılıyor. Türkiye, ağırlıklı olarak Müslüman bir ülke ama bunun Suriyelilerinkiyle aynı İslam olmadığı konuşuluyor. Aynı dinin mensubu olsak bile, aslında gene farklılıkları yaratabiliyoruz.

Patrick Simon: 1930'larda Fransız Katolikleri, İtalyanlar ve Polonyalıların Katolikliğinin tamamen arkaik bir Katoliklik olduğunu söyleyerek onlardan nefret ediyordu. Kuzey Afrika'dan ve Polonya'dan Yahudiler geldiklerinde, Fransız Yahudileri, "Hayır ama Yahudiliği yaşama şekliniz hiç iyi değil. Fransız Yahudiliği çok gelişmişken Kuzey Afrika Yahudileri aşırı derecede sofu" diyorlardı. Yani, aslında aynı dine sahip olmak illa bir şeyleri basitleştirmiyor.

Didem Daniş: O zaman güncel tartışmalara dönelim. Fransa'da Nisan 2022'de yapılacak başkanlık seçimleri için kampanya dönemi başladı. Göç ve entegrasyon konusu en sıcak tartışma başlıklarından biri. Yükselen milliyetçilik, göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı zemininde özellikle araştırmacılara gösterilen tepkiyi değerlendirmenizi istiyorum. Fransa'da İslamo-solculuk üzerine bir tartışma oldu. Bu tartışma nasıl başladı, nasıl gelişti?

Patrick Simon: Bu soruyu basitçe cevaplamak zor, ama deneyeceğim. Aslında, birkaç yıldır yoğun bir entelektüel ve politik çatışma ortamı var. Başlangıçta siyasi alanla sınırlı olan bu çatışma, şimdi topluma dair yorum farklılıkları olan akademik dünyaya, araştırmacılara, akademisyenlere sirayet etmeye başladı. Sömürgecilik tarihini sorgulayan, bu döneme dair bakış açılarının çeşitliliğini daha iyi anlama ihtiyacı üzerine kurulu olan postkolonyal olarak nitelendirilen çalışmaların, bu yaklaşım çevresinde ortaya çıkan belirli kavramların kısmen başarısı karşısında ortaya çıkmış bir durum. Bu aynı zamanda, sanatı dekolonize edin ya da üniversiteleri dekolonize edin dediğimizde görülüyor. Entelektüel ve evrensel düşünce merkezi olarak tasavvur edilen Batı düşüncesi ile çok Batılı bir öğretiye sahiptik. Bir süredir, "aslında tam olarak aynı olmayan birçok düşünsel yaklaşım var" diyerek bunu perspektife koyuyoruz. Bu düşüncelerden beslenmek bizim çıkarımızdır; Osmanlı dünyasının tarihi, Latin Amerika'da veya Hindistan'da, Asya'da veya Afrika'da inşa edilen yaklaşımlar da düşünceyi beslemelidir. Bu bir nevi açıklıktır. Ancak bu tutum, Fransa'daki entelektüel ve akademik tartışmalarda oldukça olumsuz bir şekilde görüldü. Irkçılığın boyutuna ve Fransız toplumunun nasıl şekillendiğine yönelik eleştirilerle de iyice pekişti. Nihayetinde bütün bunlar laiklik etrafındaki tartışmalarla birbirine bağlandı ve sonuçta tüm bunlar Cumhuriyet'i eleştiren ya da emperyalist amaçları veya düşünce açıklığı eksikliğini gösteren çalışmaları itibarsızlaştırmak için kullanıldı. Edebiyat, tarih, coğrafya ve sosyal bilimler gibi alanlardaki bazı araştırmacılar tarafından yapılan eleştiriler aşırı olarak görüldü ve bu araştırmacıların çalışmalarının bilimsel olmadığına, bunların

militan olduğuna dair suçlamalar yapıldı. Eleştirel yaklaşan akademisyenlerin aslında bilimsel araştırma yapmadığını, kendi öznel bakış açılarını bilimsel çalışma kurallarına aykırı olarak aktaran aktivistler olduğunu iddia ettiler. Bunlar son derece ciddi suçlamalar ve son zamanlarda hükümet tarafından, özellikle de Yüksek Öğrenim ve Araştırma Bakanlığı tarafından benimsendi.

Didem Danış: Ne zaman başladı bu tartışma?

Patrick Simon: Bir buçuk yıl önceydi. Eğitim alanındaki iki bakan, Jean Michel Blanquer ve Frédéric Vidal¹¹, bu İslamcı-solculuk (islamo-gauchisme) kavramını kullandılar ve bazı araştırmacıların ve akademisyenlerin İslamcı-solculuk adlı siyasi bir hareketle bağlantılı olduklarını söylediler. Bu kişilerin oldukça radikal Marksist bir aşırı sol düşünce ile İslam'ın desteklenmesi arasında bir yakınlaşma kurduğu iddia ediliyordu.

Bu eleştiri, entelektüel olsaydı neden olmasın, tartışabiliriz, ilginç olurdu. Ama entelektüel bir eleştiri değildi. Aksine, araştırmacıları suçlamak, bilimsel araştırma yapmıyorlar diyerek kaynaklardan uzak tutmak amaçlıydı. Bu suçlamayı yönelttikleri araştırmacı ve akademisyenlerin çalışmalarını ideolojik olarak geçersiz ve bilim dışı olarak eleştirdiler. Fransa'da böyle bir tavır oldukça yeni. Türkiye açısından bakıldığında, üniversiteler ve akademisyenler üzerinde ideolojik temelde daha otoriter ve sistematik bir müdahale var belki, ama Fransa'da ilk kez böyle bir şey oldu. Neyse ki Fransa'da bunun somut bir sonucu olmadı. Ama yine de tartışma uzadı ve sadece bahsettiğim iki bakan değil, başka kişilerin de dahil olmasıyla, sosyolojinin kelimenin tam anlamıyla bilim dışı olduğunu ve söylemlerinin disiplinin kuralları dışında yapıldığını söyleyen bir tür saldırı dalgası yaratıldı. Tüm bilimsel standartları ve çalışmalarımızı üretme ve yayınlama şeklimizi yeniden tanımlamamız gereken ve giderek önem kazanan, disiplin içi gerçek bir iç çatışmaya dönüştü.

Didem Danış: Siz, Ulusal Göç Tarihi Merkezi (*Cité nationale de l'histoire de l'immigration*) üyesiydiniz. 18 Mayıs 2007'de, Sarkozy'nin cumhurbaşkanlığı döneminde oluşturulan Göç, Entegrasyon, Ulusal Kimlik ve Kalkınma Bakanlığını protesto etmek için istifa ettiniz. Neden böyle bir karar aldınız? Demografların siyasi tartışmalardaki sorumluluklarını nasıl açıklarsınız?

Patrick Simon: Şimdi Ulusal Göç Tarihi Müzesi (*Musée national de l'histoire de l'immigration*) haline gelen Ulusal Göç Tarihi Merkezi'nin kuruluşuyla başlayayım. 2007 yılında bu kurumun kuruluşunun tamamlanmakta olduğu dönemdeydik. Bir tarihçi konseyi vardı, ayrıca demograflar ve sosyal bilimciler olarak birkaç senedir, bu merkezin kuruluşu üzerine düşünmeye ve çalışmaya davet edilmiştik. Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve hükümeti tarafından göçün ulusal kimlikle bu derece ilişkilendirilerek bir bakanlığın oluşturulması, bize çok sorunlu ve hatta

tehlikeli bir siyasi formülasyon olarak görüldü. Bir anlamda, göçmenlik sorunlarını ulusal kimlik sorunlarına tabi kıldılar. Hükümet saflarında oluşan bu aşırı yabancı düşmanlığı söylemini protesto etmek istedik. Ve ayrıca, bu Bakanlığın yetki alanında olan bir devlet kurumuna katılmanın sembolik olarak sıkıntılı olduğunu düşündük. O yüzden bir mesaj vermek gayesiyle istifa ettik. Ama pek bir şey değişmedi...

Didem Daniş: Başkalarıyla beraber mi?

Patrick Simon: Evet, bilim kurulunun yaklaşık yarısı o dönemde istifa etti, diğerleri kaldı. Ama aslında, yarısının istifa etmesi yetti, mesaj yerine ulaştı. Belki çok fazla bir şey değişmedi ama bu aynı zamanda, araştırma yaptığımız konular hakkında çok zıt politikaları ve söylemleri olan hükümetler olduğunda işlerin karmaşık hale geldiğini söylemenin bir yoluydu. İdeolojik sorundan bağımsız olarak, araştırmalar sonucu ortaya koyduğumuz olguların gerçekliğine saygı duymayan bu politikalara ve söylemlere karşı bir tavırdı.

Araştırmanın siyasette bir rolü var, özellikle de demografinin. Demografi bilimi ve siyaset çoğu zaman oldukça yakınlar. Her durumda, iktidar, geleceğe dönük ipuçları veren, bu potansiyele sahip olan demografi bilimiyle ilgileniyor. Ayrıca, demografi siyasi iktidarın üzerinde çalıştığı konular hakkında nüfusla ilgili gerekli bilgileri veriyor. Yani güçlü bir bağlantı var. Ayrıca demografi sayılara dayalı, kendine has yöntemi olan ciddi bir bilim olarak görülüyor. Kısacası, bazen daha çok fikirlerin sözcüsü olarak görülen sosyologlara kıyasla, demografi daha güçlü bilimsel boyutları olan bir disiplin olarak görülüyor. Demograflar olarak, en azından teoride daha çok dinleniyoruz.

Başkalarının ve benim, yıllardır edindiğimiz tecrübelerle göre, kağıt üzerinde çalışmalarımız siyaseti ilgilendiriyor; pratikte ise bunları kesinlikle hesaba katmıyorlar. Dolayısıyla siyasetle diyalog sorunumuz var. Göçmenlik, ayrımcılık, entegrasyon gibi çeşitli konularda bilgi talep ediyorlar. Ancak bu bilgileri üretmemiz, elde ettiğimiz sonuçlarla bağlantılı politikalar geliştirmelerine yol açmıyor. Politikalar, siyasetçilerin kamuoyuna dair algılarına göre üretiliyor. Yani yaptıkları şey hiç de *evidence-based policy* (kanıta dayalı politika) değil. Bizim sürekli söylediğimiz aksine, daha çok *opinion-based policy* (kanıya dayalı bir politika). Hatta o kanı bile, onların kamuoyuna dair kendi kişisel bakış açıları. Fransa'daki çoğu insanın düşündüğüne değil de, siyasetçilerin eylem programları oluşturmak için fikirleri şekillendirme çabalarına dayanıyor.

Göç konusunda örneğin, çok uzun zamandır, yaygın olan genel fikir çok fazla göçmen olduğu, göçmenlerin Fransa toplumunda sorun yarattığı, Fransız toplumunu değiştirdiği, göçe rağmen ulusal kimliği korumak gerektiği yönünde. Bugünlerde başlamak üzere olan cumhurbaşkanlığı kampanyası tartışmalarında da hakim bu görüşler. Ama aslında bu fikirler

tamamen soyut bir kurgu. Bir buçuk asırdır yaşananlar bize bu söylemlerin aksine Fransız kimliğinin, göçle bağlantılı çeşitlilikle şekillendiğini gösteriyor. Yani aslında çok fazla göç almamak ve özellikle göçmenlere ve çocuklarına diğerleriyle eşit haklar vermemek gerektiğini söyleyen bu korku söylemini tekrar etmek toplumu aldatmak oluyor. Bu tablo özellikle Müslümanlara dair çiziliyor. Fransa'daki Müslümanların hepsi göçmen değildir. Çok sayıda Fransız Müslüman var. Bugün Fransa'daki Müslümanların neredeyse yarısı Fransız, yani göçmen değil.

Didem Danış: Göçmen kökenliler mi?

Patrick Simon: İslam'a geçen bazı kişiler var ama çok kalabalık değiller. 2008'de, Fransa'daki Müslüman nüfusun yaklaşık %7'si mühtedi. %40'ı ikinci kuşak, yani Fransa'da göçmen ebeveynlerden doğan insanlar. Ki bu oranlar son zamanlarda biraz daha arttı. Bu demek oluyor ki, bugün Müslümanım diyenlerin %50'si, hatta %60'a yakını Fransa'da doğdu, Fransa'da büyüdü. Yani İslam harici bir din değil, bir Fransız dindir. Dolayısıyla Fransa'da İslam'ın yeri hakkındaki bu söylem sorunludur. Sanki Fransa'da hiçbir meşruiyeti yokmuş, sanki tamamen dışarıdan ithal edilmiş bir dinmiş gibi sunuluyor. Oysa pratikte, Fransa'da Müslümanlar, dinin temsil ettiği tüm çeşitlilikle beraber varlar: kişilerin inancını yaşama şekilleri birbirinden çok farklı ve Müslümanlar arasında dini pratikler de son derece heterojen. Bu artık bir Fransız dindir; bu yüzden, onu harici bir şey olarak sunamazsınız. Ancak bu, günümüz Fransız toplumunda son derece şiddetli bir tartışma konusu. Hem kamusal alanda ifade açısından, hem de Müslümanlara karşı şiddet içeren bir tartışma unsuru. Müslümanlar, sosyal hayatlarında, özellikle okulda veya diğer bağlamlarda, Müslüman olmayan diğer göçmenlerin veya göçmen soyundan gelenlerin yaşamadığı düşmanlıklar, kısıtlamalar, dışlamalarla karşı karşıya kalmakta. Yani burada özel bir durum söz konusu.

Didem Danış: 1993'te doktora tezinizden yola çıkarak "Göçmen Mahalleleri: İlk giriş limanları mı yoksa kalıcılışma mekanları mı?" başlıklı makalenizi yayınladınız (Simon, 1993). Bu makalede, Paris'in Belleville bölgesinde çeşitli göçmen gruplarının bir arada yaşamasını, etnik gruplar arası ve sınıflar arası ilişkileri tartışıyorsunuz. Belleville'deki çalışmanızdan ve Paris gibi metropollerde göçle biçimlenen etnik yerleşim yerlerinin dönüşümünden bahseder misiniz? Yaklaşık otuz yıl sonra bugün, Paris'te, metropoliten mekanda etnik gruplar arası ilişkileri nasıl yorumluyorsunuz?

Patrick Simon: Her şeyden önce, seksenlerin sonu, doksanların başında tezimi yaparken beni ilgilendiren, entegrasyon modelinde söylenenlerle, güçlü bir göçmen yoğunluğuna sahip mahallelerin gerçekliğini karşılaştırmaktı. Aynı zamanda göçmen grupların bir arada ve diğerleriyle beraber nasıl yaşadıklarını, bu ilişkilerin nasıl işlediğini incelemektir. Tarihsel olarak, emekçi

ve yoksul bir semt olan Belleville, daha çok yoksul bir nüfus barındıran bir göçmen mahallesi olmuştu. Yavaştan soylulaşma [*gentrification*] süreçleri de başlamıştı. Bazıları göçmen kökenli olan, diğerleri olmayan orta ve üst sınıflardan yeni sakinler yerleşiyordu. Bu bölge doksanlardan itibaren ilginç bir bölge olmaya ve olumlu bir üne sahip olmaya başlıyordu.

Oysaki eskiden burası tehlikeli, fakir, sağlıksız bir mahalle olarak çok kötü bir üne sahipti. Binalar gerçekten kötü durumdaydı, uyuşturucu satılıyordu, sonuçta pek çok özelliğinden dolayı olumsuz olarak görülüyordu. 90'lardan itibaren bir değişim oldu, yeni nüfusların gelmesi, evlerde tadilat yapılması, sonunda "aa Belleville gerçekten kozmopolit bir semttir, harika bir küçük küresel köydür" denmeye başlandı. Çok mu şaşırtıcıydı? Hayır, bu değişimin nispeten iyi olduğu da doğrudur. Belleville'de gözlemlenen bu uyum, Fransız entegrasyon modeline göre gerçekleşmemişti. Yani aslında sokakta, insanlar arasındaki ilişkilerde kültürel farklılıklar son derece belirgindi. Birlikte yaşamının koşulu, tam olarak herkesin birbirine benzemesi değildi, hatta özellikle tam tersi geçerliydi. Hatta bu mahallenin birlikteliğinin koşulu buydu. Etnik kimliği son derece belirgin olan ilişkiler, dükkânlar, ibadethaneler, kolektif alanlar sistemi içinde olmak; ama bu rahatsız edici değildi. Çünkü herkes birbirine saygı duyuyordu. İnsanlar oldukları gibi olarak meşruydular, o kadar ki görece köktendinci, Pakistan kökenli bir Müslüman tarikat bile vardı. Onlara ait çok aktif iki cami vardı ve hemen yanında nispeten Ortodoks Loubavitches Yahudileri vardı. Birbirlerini görüyorlardı, yolları kesişiyordu ama çatışma olmuyordu. Yani kısacası tezimde açıklamaya çalıştığım üzere, Belleville'de bir toplumsal regülasyon sistemi vardı. Bir bakıma, farklı kökenlerden göçmen kökenli nüfusun çok yoğun olması açısından burası bir gettoydur. Ama 80'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde, neredeyse sadece Afro-Amerikalıların yaşadığı çok büyük mahallelere benzer mono-etnik bir getto değildi burası.

Didem Daniş: Belleville kent merkezinde, yoğun göçmen nüfusu olan bir mahalle olarak ayrışıyor. Fransa'da göçmenlerin daha yoğun olarak yerleştiği yerler kentin çeperinde yer alan banliyöler. Didier Lapeyronnie (2008) gibi sosyologların öne sürdüğü gibi, banliyölerin gettolaşmasından bahsedebilir miyiz?

Patrick Simon: Belleville'deki tablo, göçmenlerin yoğun olduğu, ancak bunların çok çeşitli kökenlerden gelmesi itibarıyla, Fransız gettolarınıninkiyile tam olarak aynı değildir. Yani beyaz ve beyaz olmayanlar arasında ayırım yapılabilir ama beyaz olmayanlar arasında ciddi bir çeşitlilik var, tüm alanı kaplayan tek bir grup yok. Dolayısıyla Fransa'daki Belleville gibi sosyal konutların olduğu mahalleler, Amerika'daki gettolardan daha farklı.

Didier Lapeyronnie'den bahsettiniz, onun çalışmaları daha çok toplu konut

(HLM) bölgeleri üzerine. Oralarda sosyal hayata dair başka tip düzenleme biçimleri var. Örneğin, daha az dükkan var, son derece homojen, tek tip ve toplu olarak inşa edilmiş binalar söz konusu, ayrıca buralar oldukça büyükler. Sonuçta farklı bir sosyalleşme biçimi var, oturanların özellikleri açısından da farklılıklar var. Getto olarak konuşuyoruz ama pek çok yönden farklılıkları olan son derece çeşitlilik barındıran yerleşimler buralar. Bu mahallelerin kuvvetli yoksulluk mekanları olduğu da doğrudur; sosyal ilişkilerin oldukça spesifik olduğu bu yerler, orada bulunan insanlar tarafından düğümlü kodlarla, yine bu mahallelere özgü olan mekan yönetimi modlarıyla işler. Bu açıdan Amerikan şehir sosyolojisinin gözlemlerine çok yakındır.

Gerald D. Suttles'in 1968'de Amerika Birleşik Devletleri'nde yazdığı ve Boston'daki mahalleleri anlatan "Social order of the Slum" (Suttles, 1968) adlı kitabını çok kullanmıştım. Herbert Gans'ın "kentli köylüleri" (Gans, 1962), hatta Chicago'yu betimleyen 1910-20'lerin Chicago Okulu'na ait çalışmaları da. Bu bölgelerin işleyiş şekli, burada gördüğümüze oldukça yakındır. Bu işçi sınıfı ve göçmen mahallelerdeki ilişkiler, şehrin tamamına erişimde bir tür zorlukla tanımlanır. Kent merkezinden kopuk, ciddi şekilde içine kapanmış bir yerel ekonomi vardır. Ama öte yandan, gençler başka semtlerde iş bulmaya çalışırken bile, kökene dayalı ve adrese dayalı ayrımcılık yaşarlar. Yani geldikleri mahallelerden dolayı damgalanırlar. Dolayısıyla bugün son derece yüksek işsizlik oranının arkasında yatan tablo çok karmaşıktır.

Didem Danış: İkamet yerine dayalı bir ayrımcılık da kökene dayalı ayrımcılıkla beraber işliyor o zaman.

Patrick Simon: Evet her ikisi de. Yani nerede yaşadığınıza bağlı olarak işleyen bir ayrımcılık var, eğer ikamet ettiğiniz mahallenin kötü bir ünü varsa veya burası bir toplu konut bölgesiyse ağırlaşan bir ayrımcılık var demektir. Ancak bazen, geldiğiniz mahalle bilinmese bile, kökeninizi belli eden bir adınız olması da yeterli oluyor ve iş bulmanızı zorlaştırıyor. Yani mahalleden taşınmak bütün sorunları çözmüyor.

Didem Danış: Ama Belleville'de durum farklı sanırım.

Patrick Simon: Belleville'de soylulaştırma devam ediyor, ama mahallede çok fazla sosyal konut var, dolayısıyla mahallede göçmen kökenli nüfus varlığını sürdürüyor. Ancak sağlıklı binalar neredeyse tamamen ortadan kalktı, bu yüzden tamamen eskisi gibi değil. Ancak, tez araştırmamdan otuz yıl sonra bugün bile bana oldukça benzer görünen bir toplumsal düzen var. Aslında bu bir meşruiyet meselesi. Olduğumuz yerde meşru muyuz? Bu mekan, çeşitliliğe izin veriyor mu? Gerginlik ya da çatışmalar olsa bile, bunlar bir uzlaşmaya yol açmalıdır. Ve Belleville'de bu oluyor. Çatışmalar "sen buralı değilsin, git buradan" şeklinde yaşanmıyor. Yerel uzlaşmalar var, ulusal toplumsal düzen ile aynı olmayan yerel bir toplumsal düzen var...

Didem Daniş: Ne tür aktörler etkili bu yerel düzende?

Patrick Simon: Kamu aktörleri yanında, burada ağırlığı olan yerel dernekler var. Yere özgü, hatta o yerde yaşayan topluluklara veya insanlara özgü, o mahallede ulusal düzeydekilerden daha yüksek geçerliliği olan dini veya kültürel ifade biçimleri var. Yani aslında yerel düzeyde çok daha esnek bir yapı söz konusu. Getto dediğinizde bile, insanların tamamen mutsuz olduğu mutlak bir kapatılma yeri yok aslında. Elbette buralarda mutsuz insanlar var, ama gerçekte, bu çok kültürlü mahallelerin çoğu, sosyal bağların güçlü ve zengin olduğu yerler. Uyuşturucu da, şiddet de var ama bu, tüm mahalleler için aynı değil. Bazı dönemlerde bu olumsuzluklar güçlense de, bunun hiç olmadığı başka zamanlar da var.

Didem Daniş: Bu bana İstanbul'un bir ilçesini hatırlatıyor. 16 milyonluk İstanbul'un 39 ilçesinden biri de 1,1 milyon nüfusa sahip Esenyurt. Bu ilçede büyük çoğunluğu Suriyeli mülteciler olmak üzere, çeşitli kökenlerden iki yüz binden fazla göçmen olduğu söyleniyor. Şehrin çeperinde görece yeni kurulmuş bir ilçe olduğu için kiralardan daha düşük olması, sanayiye ve iş yerlerine yakın olması göçmen nüfusun yoğunluğunun önemli sebeplerinden. Aslında, R. Ezra Park'ın bir zamanlar Chicago için söylediği gibi, göçle ilgili toplumsal olguları araştırmak için muazzam bir laboratuvar. Ancak, Türkiye'de demograflar veya genel olarak araştırma yapmak isteyen sosyal bilimciler için zorluk, göçmen nüfusun önemli bir kesiminin kayıtsız olması. Bu yüzden, biz bu yerlerin demografik fotoğrafını çekmekte bile zorlanıyoruz. Düzensiz göçmen nüfus, sınır dışı edilme korkusuyla sayımlarda ve anketlerde görünmez oluyor.

Patrick Simon: Fransa'da da sınır dışı edilebilirler, ama nüfus sayımı görevlileri insanlara belgeleri var mı yok mu diye sormuyorlar. Herkesin kaydı alınıyor.

Didem Daniş: Bitirirken bir de yeni kurulan Göç Enstitüsünden [Institut Convergences Migrations - ICM) bahsedelim. Fransız akademisi göç çalışmaları alanında Anglosakson dünyanın oldukça gerisinde kalmıştı. Ancak ICM Fransa'da göç çalışmalarına önemli bir dinamizm kattı. Bu kurumun fikri nasıl ortaya çıktı?

Patrick Simon: Institut Convergences Migrations (ICM), dört yıl önce, göç ve göçmenlerle ilgili farklı temalar üzerinde çalışan 600 araştırmacı ve akademisyeni bir araya getirmek amacıyla, iki üniversite (Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne ve EHESS) tarafından desteklenerek kurulan bir göç enstitüsü. 2020-2021 akademik yılında, göç konulu yüksek lisans programı da açıldı. Geçen sene öğrenci kabulüne başladık. Bazılarının ileride doktora devam edeceğini, diğerlerinin de göçmenlik sorunlarıyla ilgili alanlarda çalışma hayatına atılacağı düşüncesiyle, bir ve iki yıllık yüksek lisans

programları var. Bu bir uzmanlaşmış yüksek lisans programı ve aynı zamanda coğrafya, ekonomi, demografi, sosyoloji, antropoloji, hukuk gibi farklı disiplinleri bir araya getiren çok disiplinli bir program. Metodoloji dersleri yanında, göçmenlik, entegrasyon, ayrımcılık gibi temel kavramlar hakkında dersler açılıyor.

Fransa'da aslında göç konulu 4-5 yüksek lisans programı var. Bizim özelliğimiz tek bir üniversitede değil de iki üniversitede olmak. Ve daha da önemlisi, hocalarımız tek bir üniversiteden değil. Çok farklı üniversitelerde çalışan ama ICM'ye de bağlı olan 600 akademisyenlik bir araştırmacı ve akademisyen havuzumuz var. Bu sayede, göçle ilgili tüm önemli temalara değinmeye çalışıyoruz.

Didem Daniş: Eğitim dili Fransızca mı?

Patrick Simon: Evet Fransızca bir program. İleride uluslararası olacağız, muhtemelen Avrupa göçü üzerine bir yüksek lisans programına katılacağız. Öğrenci değişik tokuşu için ortaklıklar yapmaya açığız.

Didem Daniş: Bitirirken, ICM ve INED'in çok etkileyici kurumlar olduğunu söylemek isterim. INED 50 yılı aşkın bir süredir Fransa'da hem demografi eğitimi veriyor hem de nüfusla ilgili araştırmalar yürütüyor. Bir kamu kurumu ama aynı zamanda bağımsız ve özerk. Fransa'nın demografi alanındaki özel yerinin yapıtaşı. Yeni kurulan ICM ise, yeni akademik eğilimlerle daha uyumlu, çok daha dinamik bir kurum. İkisi de, internet üzerinden takip edilebilir, düzenli elektronik bültenleri var. Her ikisinin de çok başarılı duyuru ve yaygınlaştırma stratejileri izlediğini gözlemliyorum. INED daha çok ulusal bir kurum, ICM ise göç konusuna odaklandığı için uluslararası bağlantıları daha güçlü gibi gözüküyor.

Patrick Simon: INED de çok uluslararası bir kurum aslında. INSERM (Ulusal Sağlık ve Tıbbi Araştırma Enstitüsü) ve CNRS (Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi) gibi INED de Yüksek Öğrenim ve Araştırma Bakanlığı'na bağlı bir enstitü, bir kamu araştırma kuruluşu. Fransa'da böyle büyük kurumlar var. Sağlık ve tıp araştırmaları yapan INSERM; tüm disiplinlere ve tüm bilimsel temalara odaklanan CNRS, ki Fransa'daki en büyük araştırma kuruluşudur; tarım ve biyoloji araştırmalarından sorumlu olan INRA (Ulusal Tarımsal Araştırma Enstitüsü). Bunlar arasında en küçüğü INED, ama onlarla aynı statüye sahip, INED'i özel yapan da bu. INED'de 53 kadrolu araştırmacı ve ayrıca birçok doktora sonrası araştırmacı, doktora öğrencisi var, toplamda araştırma yapan 150 kişiyiz.

INED büyük bir araştırma merkezi gibi görünüyor ama bu bir kamu kurumu. Bu sayede de çok fazla kaynağımız var. Demografik araştırmaların yaygınlaştırılması açısından hem Fransa'da, hem de uluslararası ağlarda

tanınıyoruz. Ayrıca Avrupa Demografi Doktora Okulu'nun ortağıyız.¹² INED'in demografiye odaklanmış bir enstitü olduğu doğru, Avrupa'da çok yok bu tarz kurumlar. Rostock'taki Max-Planck Demografik Araştırmalar Enstitüsü¹³, Barselona'daki Demografik Araştırmalar Merkezi¹⁴, Hollanda Disiplinlerarası Demografi Enstitüsü (NIDI)¹⁵ var. Biz de onlardan biriyiz. Tarihsel olarak en eskisi INED; 1945'te kurulduğundan bu yana 76 yıl oldu. Bu oldukça özgün bir kurum. Ama aynı zamanda Fransa'daki natalizm yaklaşımı nedeniyle, demografik konulara özel ilgi duyulması nedeniyle gelişmiş bir bilim olduğunu da unutmamak lazım. Fransa'da demografik araştırmaların çok etkili olduğu bir dönem vardı, artık durum pek öyle değil.

Göç Enstitüsü (ICM) ise daha farklı bir model; orada kadrolu araştırmacı yok. ICM daha çok bir ağ olarak işliyor, göç üzerine çalışan araştırmacıların ağı. Fransa'da göç konusunda uzmanlaşmış çok az merkez olduğu için bir iletişim imkanı sağlıyor. Kendi üniversitesinde göç konularında çalışan tek kişi olan araştırmacı ve akademisyenler ICM sayesinde kendilerinininkine benzer konularda çalışan diğer kurumlardan araştırmacılarla iletişim kurabiliyorlar.

Didem Danış: O zaman, INED ve ICM gibi kurumlarla Türkiye'deki üniversiteler arasında akademik ve bilimsel iş birliklerinin gelişmesini dileyerek bitirelim söyleşimizi.

NOTLAR

- 1-30 Eylül 2021 tarihleri arasında gerçekleşen bu akademik ziyareti mümkün kılan Fransa Büyükelçiliği araştırma bursları programına, bu süre boyunca beni misafir araştırmacı olarak kabul eden Ulusal Demografik Araştırmalar Enstitüsüne (INED) teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca 28 Eylül 2021'de gerçekleştirdiğim bu söyleşinin deşifreyonunu yapan Bora Bayrak'a teşekkür ederim.
- “Cumhurbaşkanı olursam Muhammed ismini yasaklayacağım” gibi İslam düşmanı sözleriyle tanınan Zemmour, haftalarca çok satanlar listesinde en üst sıralarda yer alan “Fransa son sözünü söylemedi” (2021) adlı kitabında, Fransa'daki tüm sorunların ülkeye gelen göçten kaynaklandığını ve ancak göçmenleri geri göndererek Fransa'yı yeniden kuracaklarını iddia ediyor. Zemmour'un ırkçı ve kadın düşmanı sözleri, Fransız toplumunun bir kısmı tarafından coşkuyla karşılanırken, diğerleri tarafından ise güçlü bir şekilde eleştiriliyor. 2022 cumhurbaşkanlığı seçimleri için Kasım 2021 tarihi itibarıyla hâlâ adaylığını açıklamamış olmasına rağmen, sık sık televizyon programlarına katılan ve diğer siyasetçilerle –hemen her zaman göçmenler konusu üzerinden-polemiğe giren Zemmour'un, seçim anketlerinde %15'e kadar çıkmış olması, bu ülkede yabancı düşmanlığının basit bir mesele olmadığını göstermesi açısından önemli.
- Fransız demografisinin en önemli birkaç isminden biri olan Hervé le Bras'ın danışmanlığını yaptığı ve EHESS'te savunulan bu tezin başlığı şöyle: “Paylaşılan

- Toplum: Yenilenmekte olan bir bölgede etnik ve sınıflar arası ilişkiler: Belleville, Paris 20. Bölge”
4. Patrick Simon'un akademik yayınlarının dökümü için Bkz: <https://scholar.google.com.tr/citations?user=k3F26d4AAAAJ&hl=tr&oi=ao>
  5. Güzergahlar ve Kökenler (TeO) araştırmasıyla ilgili detaylı bilgi için Bkz. <https://teo.site.ined.fr/>
  6. Fransa gibi Avrupa ülkelerinde “azınlık” denildiğinde, göçmenler ve onların çocukları kastedilmektedir. Çok dinli ve çok kültürlü bir imparatorluk mirası üzerine kurulan ve Lozan Anlaşmasıyla resmi olarak bazı grupları azınlık olarak tanıyan Türkiye’den farklı olarak, “etnik grup” veya “azınlık” kavramının Fransız hukukunda yasal bir karşılığı yoktur. Sosyolojik açıdan bir gerçekliği olsa da, Fransız Medeni Kanununda herhangi bir etnik özellikten bahsedilmez.
  7. Fransa’da tartışmalar üç temel kategori olan göçmen, yabancı ve vatandaş tanımları üzerinden ilerlediği için bunları açıklamak gerekir. Daha önce Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri (Danış ve İrtiş, 2008) isimli derleme kitabın giriş makalesinde de bu ayrımların önemini ele almıştık. Göçmen ve yabancı ayrımı Fransa’da cumhuriyetçi göç yönetim modelinin yasal çerçevesini oluşturmaktadır. Fransız sisteminde “yabancı” Fransa’da yaşayıp Fransız vatandaşlığı olmayan kişileri kasteder. Göçmen kategorisinin aksine yabancı statüsü daimi bir statü değildir, kişi Fransız vatandaşlığına geçtiği anda yabancı statüsünden çıkar. Göçmen ise hem vatandaşlık hem de doğum yeri üzerinden tanımlanmaktadır. 1991 yılında Entegrasyon Yüksek Konseyi’nin benimsediği tanıma göre göçmenler, Fransa’da ikamet eden, ancak başka bir ülkede yabancı olarak (yani Fransız vatandaşı olmadan) doğan kişileri kapsamaktadır. “Yabancı bir ülkede, yabancı olarak doğmak” değişmez bir özellik olduğu için göçmen kişi zaman içinde Fransız vatandaşlığına geçse bile hukuki açıdan göçmen olarak kalmaya devam edecektir. Ancak Fransız vatandaşlığına geçen göçmenlerin çocukları ve torunları Fransa’da doğdukları zaman artık yasal tanımlar açısından görünmez hale gelirler. O yüzden, sosyolojik açıdan geçerliliği olsa da, Fransız yasalarına göre 2. ve 3. kuşak göçmenlerden bahsetmek mümkün değildir (Danış & Üstel, 2008: 9).
  8. INED’deki kıdemli araştırmacılardan biri olan Fransız demograf Michèle Tribalat “etnik istatistikler” toplanması konusunda Fransa’daki tartışmaları ele alan ve bu etnik verilerin toplanmasının neden gerekli olduğuna dair kendi pozisyonunu açıklayan bir kitap yazmıştır.
  9. 7. dipnotta da açıklandığı üzere Fransa’da “yabancı” vatandaş olmayan kişileri ifade ediyor. Fransa’da nüfus sayımlarında en temel ayırım vatandaş ve yabancı (yani vatandaş olmayan) ayrımı. Patrick Simon 2008 tarihli makalesinde istatistiklerdeki temsillerin etnik gruplar arası ilişkileri ne kadar yansıttığını inceliyor.
  10. Bu konuda Simon’un çok sayıda yayını bulunmaktadır ama özellikle şu üç esere bakılabilir: Tribalat, M., Simon, P., & Riandey, B. (1996). De l’immigration à l’assimilation: enquête sur les populations d’origine étrangère en France. Ined; Simon, P. (2014). Contested citizenship in France: The Republican politics of identity and integration. *Developments in French politics*, 203-217; Simon, P., & Beaujeu, M. (2018). Mainstreaming and redefining the immigrant integration

- debate in old migration countries: A case study of France, the UK and the Netherlands. In *Mainstreaming Integration Governance* (pp. 25-46). Palgrave Macmillan, Cham.
11. Emmanuel Macron'un cumhurbaşkanlığı döneminde, Mayıs 2017'de Yüksek Öğrenim, Araştırma ve Yenilik Bakanlığına, Nice Üniversitesi rektörü Frédérique Vidal; Milli Eğitim Bakanlığına da daha önce bakanlıkta, İlk ve Orta Öğretim Genel Müdürü (DGESCO) olarak çalışmış olan Jean-Michel Blanquer atandı.
  12. Avrupa Demografi Doktora Okulu (EDSD) demografik değişimin neden ve sonuçları, demografik veriler, istatistiki ve matematiksel demografinin yanı sıra modelleme, simülasyon ve nüfus projeksiyonları hakkında kapsamlı bir yüksek lisans programı sunmaktadır. 2021 ve 2022'de EDSD eğitimi, Rostock'taki Max Planck Demografik Araştırma Enstitüsü ve Barselona'daki Demografik Araştırmalar Merkezi'nde gerçekleşecektir. Bu programlara katılmak isteyen öğrenciler için çeşitli burs imkanları da bulunmaktadır. <https://eds-demography.org/>
  13. <https://www.demogr.mpg.de/en>
  14. <https://cerca.cat/en/centres-cerca/ced/>
  15. <https://nidi.nl/en/>

KAYNAKÇA

- Daniş, D. & İrtiş, V. (Der.) (2008). Entegrasyonun ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gans, H. (1962). *Urban villagers: Group and class in the life of Italian-Americans*. The Free Press.
- Joignot, F. (2014, 23 Ocak). "Le fantasme du 'grand remplacement' démographique" [Demografik büyük 'yer değiştirme' fantezisi]. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/politique/article/2014/01/23/le-grand-boniment_4353499_823448.html
- Lapeyronnie, D. (2008). *Ghetto urbain. Ségrégation, violence, pauvreté en France aujourd'hui*. Robert Laffont.
- Simon, P. (1993). Les quartiers d'immigration: "ports de première entrée" ou espaces de sédentarisation? L'exemple de Belleville. *Espace Populations Sociétés*, 11(2), 379-387.
- Simon, P. (2008). Les statistiques, les sciences sociales françaises et les rapports sociaux ethniques et de «race». *Revue française de sociologie*, 49(1), 153-162.
- Simon, P. (2015). The choice of ignorance: The debate on ethnic and racial statistics in France. In *Social Statistics and ethnic diversity*, pp. 65-87. Springer, Cham.
- Sutherland, A. (2021, 21 Ekim). "Deux tiers des Français ont-ils raison de craindre le "grand remplacement"? [Fransızların üçte ikisi "büyük yer değiştirme"den korkmakta haklı mı?]. *Sputnik France*. <https://fr.sputniknews.com/20211021/deux-tiers-des-francais-ont-ils-raison-de-craindre-le-grand-remplacement-1052255121.html>
- Suttles, G. D. (1968). *The social order of the slum: Ethnicity and territory in the inner city*. University of Chicago Press.
- Tribalat, M. (2016). *Statistiques ethniques. Une querelle bien française*, [Etnik istatistikler. Çok Fransız bir kavga], Paris, éditions du Toucan.